

Medeltida bebyggelse – Härden i Krönavajje

Arkeologisk undersökning av fornlämning
nr 626:3, Kall socken, 2009

Kall socken, Åre kommun, Jämtlands län

Amanda Jönsson

RAPPORT – JAMTLI 2012:40
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel. 063-15 01 00

Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2012

Kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/02204

Omslagsbild: Utsikt över Krönavaajje mot Stor-Burvattnet. Foto: Anders Hansson, Jamtli.

Redigering och layout av framsida: Lena Ljungkvist Grafisk form

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte	1
3. Metod	1
4. Områdesbeskrivning och historik	2
5. Resultat	3
6. Slutsats	6
7. Källförteckning	6
8. Tekniska och administrativa uppgifter	7

Bilagor:

1. Planritning
2. Profilritning

1. Inledning

Som en del i projektet *Medeltida bebyggelse* utfördes en arkeologisk undersökning av en härd i Krönavaïje, en av de två miljöer som studerades i projektet. Krönavaïje ligger i Svenskådalens naturreservat, i den norra delen av Åre kommun och inom Njaarke sameby. Härden är registrerad i fornminnesregistret med RAÄ-nr Kall 626:3. Valet av undersökningsobjekt har sin bakgrund i att ett antal härdar i området har daterats, som ett led i den dokumentation av forn- och kulturlämningar som sedan 1996 utförts av medlemmar i Njaarke sameby. Den aktuella härden daterades då till 1180-1410 e Kr (Ljungdahl 2001). Vid undersökningen 2009 konstaterades dock att härden inte var medeltida, utan att den förmodligen härrör från 1900-talets första hälft.

Den arkeologiska undersökningen utfördes i augusti 2009, enligt beslut från Länsstyrelsen i Jämtlands län, av arkeologer och byggnadsantikvarier från Jamtli och Länsstyrelsen. Föreliggande rapport har sammanställts av antikvarie Amanda Jönsson vid Jamtli. Resultaten analyseras och diskuteras vidare i projektets slutrapport.

2. Syfte

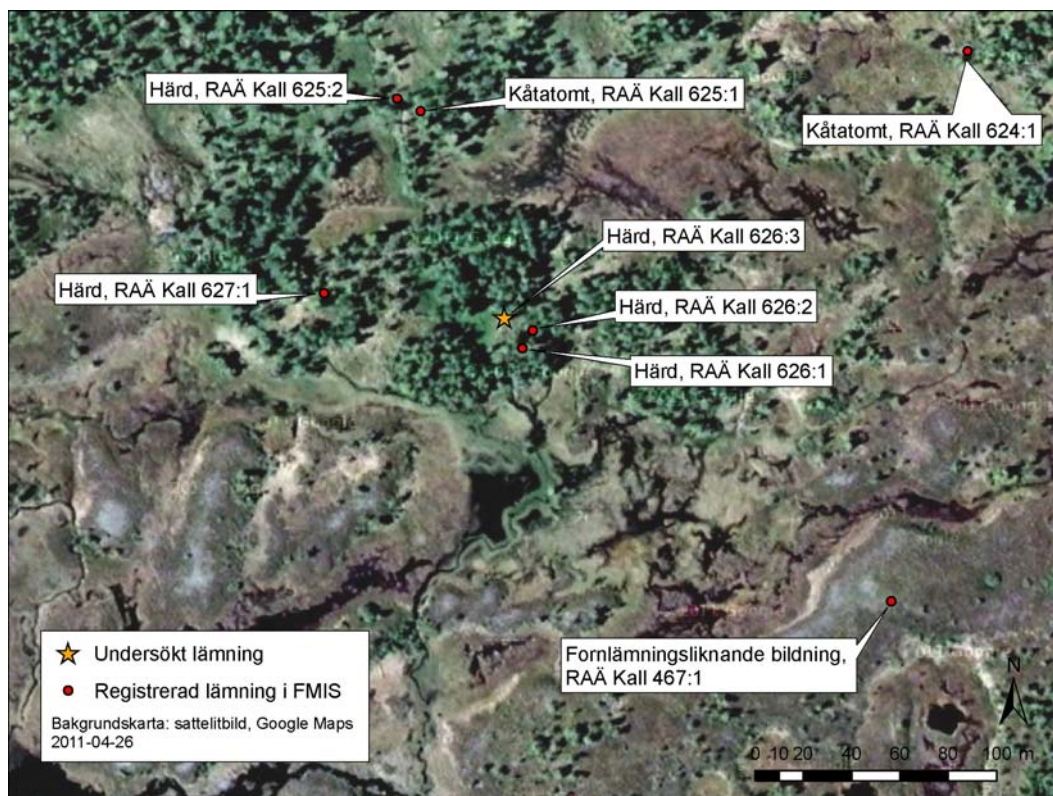
Syftet med den arkeologiska undersökningen var att försöka utröna hur den byggnad som stått på platsen var konstruerad, då det idag finns mycket lite kunskap om hur medeltida samiska byggnader kan ha sett ut. Ytterligare syften var att tillvarata provmaterial för kompletterande datering av härden samt att försöka utröna hur byggnadens invändiga yta använts och varit organiserad.

3. Metod

För att förstå hur byggnaden varit konstruerad grävdes härden och ytan omkring den i plan med korsprofil och materialet sällades på plats. Totalt undersöktes en yta av 10 m². Plan- och profilritningar uppfördes i skala 1:20 och har därefter digitaliserats. Samtliga påträffades fynd tillvaratogs och lämningen återställdes efter undersökningen.

Figur 1. Karta över området kring Krönavaïje med undersökningsplatsen markerad.

Figur 2. Satellitbild över närområdet kring den undersökta härden med lämningar som är registrerade i fornminnesregistret markerade.

4. Områdesbeskrivning och historik

Platsen för undersökningen ligger omkring 800 m från den renvaktarstuga som används av Njaarke sameby idag. Några hundra meter söderut finns även moderna rengården. Svenskådalens naturreservat används i stor omfattning inom renskötseln, idag liksom historiskt. En pollenanalys som utförts i Krönavajje visar på betespåverkan redan på 1200-talet (Wallin 1999). I området finns också en stor mängd fornlämningar som kan kopplas till renskötsel såsom kåtatomter, härdar, mjölk- och förvaringsgropar, renvallar mm. 400 m sydväst om den undersökta härden ligger fyra fångstgropar.

Vid undersökningstillfället utfördes en översikt av området kring Krönavajje, vilket resulterade i att en offerplats påträffades ca 900 m sydöst om den undersökta härden (offerplatsen har registrerats i fornminnesregistret med RAÄ-nr Kall 674). Offerplatsen var en så kallad *tsikku*, en privat offerplats där benen från en ren grävdes ned och en liten stenkonstruktion byggdes ovanför. Den härrör förmodligen från nyare tid, kanske 1700- eller 1800-talet.

Den undersökta härden ligger på en moränbacke i svag sluttning mot syd, nedanför den branta sluttningen upp mot Grönfjället i nordväst. Omgivningarna består av glas björkskog med enstaka enbuskar, gräsbeväxt sankmark samt en myr nedanför. På samma backe finns tre registrerade härdar med RAÄ-nr Kall 626:1-3 (figur 2). Den undersökta lämningen ligger längst norrut av dessa. Samtliga tre härdar daterades 1999 och de två södra erhöll samstämmiga dateringar till ca 1400-1650 e Kr. Den undersökta härden har daterats två gånger, 1998 då den daterades till samma period som de övriga, samt 1999 då den daterades till 1180-1410 e Kr (Ljungdahl 2001). Samtliga prover bestod av kol från gran, vilket kan ha en relativt hög egenålder. Kolet hade också spår av svampangrepp, något som tyder på att veden har brunnit efter det att trädet eller grenen dött (Danielsson 2000).

Figur 3. Härden med omgivningar före undersökningen, fotograferat mot syd. Den gröna grästuvan visar att en bärd ligger på platsen. I övrigt fanns inga synliga spår efter själva kåtan. I bakgrunden står Björn Oskarsson, Christina Persson och Anders Hansson.

5. Resultat

Härden och ytan omkring den – kåtatomten – undersöktes genom att ett ca 7 m långt och 1-2 m brett schakt grävdes i plan ned till opåverkad jord. En profil sparades i härden mitt (se bilaga 1, planritning, samt bilaga 2, profilritning). Omkring härden var under torven ett 2-13 cm tjockt matjordslager som bildats genom maskaktivitet. Direkt utanför härden vidtog dock ett ca 10 cm tjockt blekjordslager under torven. Jorden var här inte synligt påverkad, något som tyder på att kåtan inte har använts under någon längre period. Under blekjorden var anrikning. I delar av härden var ett blekjordslager mellan matjorden och anrikningsslagret, i andra delar saknades detta. Inga konstruktionsdetaljer från kåtan kunde observeras vid undersökningen.

Endast ett fåtal fynd påträffades vid undersökningen, ytterligare något som indikerar att kåtan inte använts under någon längre tid (se fyndlista, figur 6). Ett tjugotal porslinsbitar återfanns i och omkring härden, även under härdestenarna (figur 7). Porslinet har inte kunnat identifieras, men påminner till utseendet mest om porslin från början av 1900-talet. Förmodligen rör det sig om en sönderslagen mindre tallrik/assiett med dekor samt ytterligare ett föremål av något tunnare, ljusare porslin. I härden fanns en liten mängd brända ben. Förutom detta återfanns också ett mindre stycke läder (figur 8) samt en bit slagg eller sintrad sand.

Figur 4. Härden efter avtorvning, fotograferat mot VNV. Se även bilaga 1, planritning.

Figur 5. Härdens profil, fotograferat mot ÖSÖ. Se även profilritning, se även bilaga 2, profilritning.

Fyndnr	Sakord	Antal	Material	Längd mm	Bredd mm	Tjocklek mm	Vikt g	Övrig anmärkning
1	Läder	1	Läder	83	78	4	5,6	Rundad kant
2	Keramik	2	Porslin	38-41	13-29	3	1,9-3,3	Orange och blå dekor
3	Keramik	1	Porslin	34	16	2	1,7	
4	Keramik	1	Porslin	45	32	3	5,5	Del av botten
5	Keramik	1	Porslin	42	24	3	3,1	
6	Keramik	1	Porslin	24	18	3	1,3	Brun, blå och grön dekor, kantbit
7	Keramik	1	Porslin	28	20	3	2,3	Del av botten
8	Keramik	1	Porslin	27	24	3	2,2	Brun, blå och grön dekor, kantbit
9	Keramik	1	Porslin	28	13	4	1	Brun, blå och grön dekor, kantbit
10	Keramik	4	Porslin	19-26	11-17	3	0,4-1,2	Kantbit
11	Keramik	3	Porslin	13-20	9-13	3	0,3-0,6	Orange och grön dekor
12	Keramik	1	Porslin	25	16	3	0,9	Orange och grön dekor
13	Keramik	1	Porslin	23	19	2	0,7	
14	Keramik	1	Porslin	41	29	3	5,6	Del av botten
15	Brända ben	25	Ben	4-15	3-8	1-5	0,1-0,4	
16	Slagg	1	Slagg	39	26	14	4,4	
17	Keramik	1	Porslin	10	9	8	0,2	

Figur 6. Fyndlista.

Figur 7. Några av de påträffade porslinsbitarna. Från vänster fyndnummer 2, 14 och 8.

Figur 8. En mindre bit läder med rundad kant, fyndnummer 1.

6. Slutsats

Resultaten från undersökningen tyder på att den undersökta härden härrör från 1900-talets första hälft och inte från medeltiden, som tidigare förmodats. Det faktum att kaffeporslin påträffades under härdstenarna ställer detta utom allt tvivel. Det bedömdes därför inte som nödvändigt att utföra kompletterande C14-dateringar av härden. Eftersom syftet med undersökningen var att vinna kunskap om medeltida samiskt byggnadsskick går det inte att besvara de frågeställningar som från början var aktuella för utgrävningen.

Inga konstruktionsdetaljer eller tjockare kulturlager observerades vid undersökningen, vilket tyder på att den kåta som har stått över härden var en tältkåta som endast har använts under en kort tid. Sannolikt skedde detta i samband med tillfällig renskötsel i närområdet. De två ytterligare härdar som är registrerade på samma backe (RAÄ Kall 626:1-2) hör förmodligen till samma kontext som den undersökta härden.

Beträffande den datering av härden som gjordes 1999, till 1180-1410 e Kr, kan konstateras att det daterade kolet förmodligen härrör från en äldre skogsbrand eller dylikt. De två närliggande härdarna daterades till 1400-1660-tal, men dateringarna gjordes i samtliga fall på gran, som dessutom bar spår av svampangrepp. Dessa kolprover skulle kunna komma från härdarnas användning, om man betänker att gran kan ha en hög egenålder samt att veden kan ha legat på backen under en period innan den eldades. Kolproverna tillvaratogs 1998 och 1999 medelst provstick med sond, en metod som är osäker eftersom det kan vara svårt att veta vilken kontext provet tillhör. Resultaten från den aktuella undersökningen i Krönavaïje visar att sådana dateringar bör ses med en viss skepsis.

7. Källförteckning

Danielsson, Erik. 2000. *Rapport över vedartsanalyser från Jämtland, Kall sn Krönavaïje, Tjouren och Sösjön*. Rapport, VEDLAB.

Ljungdahl, Ewa. 2001. *Datering av fornlämningar i Krönavaïje, Tjouren och vid Sösjön, Kalls sn, Jämtlands län*. Rapport, Länsstyrelsen i Jämtlands län.

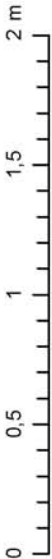
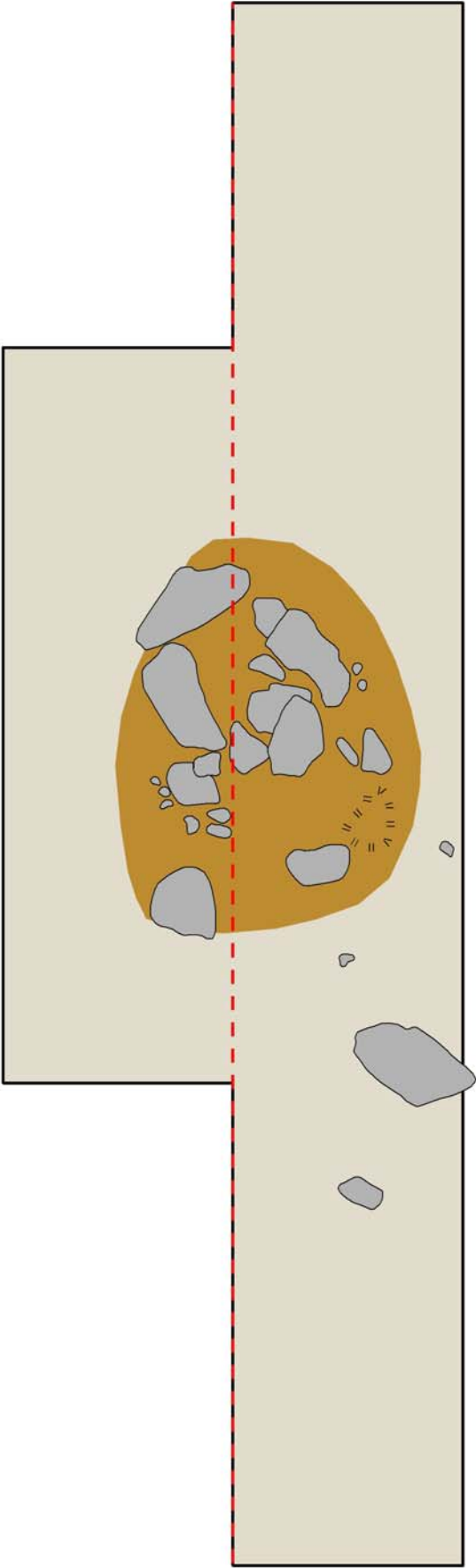
Wallin, Jan-Erik. 1999. Krönavaïje, västra Jämtland – vegetationsförändringar och markanvändning under 1 500 år. I: Torp, E och Vikman, P-Å. *Förvaltning av ett världsarv i fjällområdet – exemplet Lapponia*. Stockholm.

8. Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Jamtli's dnr:</i>	455/2009 F5CC
<i>Länsstyrelsens dnr:</i>	431-10622-09
<i>Länsstyrelsens beslut:</i>	2009-08-10
<i>Uppdragsgivare/Finansiär:</i>	Länsstyrelsen i Jämtlands län
<i>Kommun:</i>	Åre
<i>Socken:</i>	Kall
<i>Fastighet:</i>	Sösjöfjäll
<i>Undersökningstyp:</i>	Arkeologisk undersökning
<i>Undersökningstid:</i>	10-19 augusti 2009
<i>Tidsåtgång i fält:</i>	192 timmar
<i>Tidsåtgång rapport:</i>	24 timmar
<i>Jamtli's personal:</i>	Anders Hansson, Amanda Jönsson, Christina Persson
<i>Länsstyrelsens personal:</i>	Björn Oskarsson
<i>Fältarbetsledare:</i>	Anders Hansson
<i>Undersökt yta:</i>	10 m ²
<i>Lägesangivelse:</i>	Ekonomiska kartans blad 21d0-1e-f
<i>Koordinater:</i>	X 7104858 Y 1374404
<i>Koordinatsystem:</i>	RT 90 2,5 gon V
<i>Höjd över havet:</i>	590 m
<i>Dok. material:</i>	Fynd, ritningar, prover och fotografier förvaras på Jamtli.

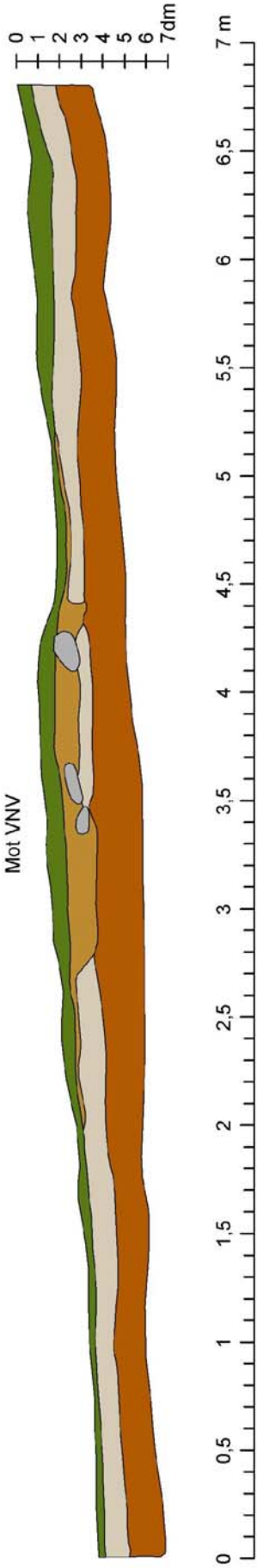
Planritning, härd
Fornlämning 626:3, Kall sn
Åre kommun, Jämtlands län

- Blekjord, marginellt brunfärgad
- Ljusbrun jord, ytan beväxt med grästorv
- Stenar
- " " " " = Grop
- " " " " = Grop
- - - Profil

Profiliritning, härd
Fornlämning 626:3, Kall sn
Äre kommun, Jämtlands län

- Torv
- Blekjörd
- Matjord, vid härden mörk
- Anrikning

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2012

ISSN 1654-2045

- 2012:1 Lillhärjåbygget – Dokumentation och uppmätning av vinterfjället 2011
Sara Bäckman, Olof Edin
- 2012:2 Ankarede – Levande kyrkstad. Kunskapsunderlag 2011
Clara Nyström
- 2012:3 Skärvångens begravningsplats – Anläggning av askgravlund 2010
Clara Nyström
- 2012:4 Kulturhistorisk förstudie avseende planerad vindkraftpark vid Nyhem i Bräcke kommun 2012
Anders Hansson
- 2012:5 Sjöutnäs kapell – Restaurering av tak och fasader 2009–2010
Julia Cronqvist
- 2012:6 Mattmars kyrka – Restaurering av fasader och fönster 2011
Sara Bäckman, Clara Nyström
- 2012:7 Tåsjo kyrka – Installation av klockspel 2002
Christina Persson
- 2012:8 Trångåsen – Restaurering av ladugård och födörösstuga 2008–2010
Julia Cronqvist
- 2012:9 Enafors turisshotell – Antikvarisk rapport vid restaurering av östra fasaden 2011
Veronica Trygg
- 2012:10 Norderö kyrka – restaurering av tak 2002–2003
Christina Persson
- 2012:11 Norderö kyrka – restaurering av klockstapel 2008
Christina Persson
- 2012:12 Ragunda gamla kyrka – Antikvarisk medverkan vid exteriör restaurering 2011
Olof Edin
- 2012:13 Arbetarbostäderna på Tossön – Restaurering av tak 2011
Olof Edin, Clara Nyström
- 2012:14 Tåsjo kyrka – Konvertering av värmesystem, borttagande av kyrkbänkar, fasadrestaurering och nytillverkning av kors, 2009
Julia Cronqvist
- 2012:15 Ragunda kyrka – Restaurering av gjutjärnsstaket 2009–2010
Clara Nyström
- 2012:16 Dubbelhärbret i Östbacken – Fasadrestaurering 2010–2011
Julia Cronqvist
- 2012:17 Residenset i Östersund – Ombyggnad av kontorsdelar 2009
Clara Nyström

- 2012:18 Ragunda kyrka – Ändring av dopaltare 2009–2010
Clara Nyström
- 2012:19 Arkeologisk förundersökning vid fornlämning 19:1, Andersö skans,
i Östersunds kommun
Anders Hansson
- 2012:20 Monäset – Restaurering av parstuga 2011
Veronica Trygg
- 2012:21 Hede kyrka – Konvertering av värmesystem och konservering av interiör, 2010
Julia Cronqvist
- 2012:22 Ragunda kyrka – Exteriör restaurering 2010–2011
Clara Nyström
- 2012:23 Brunflo kyrka – Byte av spåntak på bogårdsmur, 2006
Julia Cronqvist
- 2012:24 Kulturhistorisk landskapsanalys inför planerad vindkraftpark vid Garpkölen
i Härjedalens kommun
Anders Hansson
- 2012:25 Funäsdalens kyrka – Omläggning av spåntak och lagning av putsskador, 2005
Julia Cronqvist
- 2012:26 Hallens kyrka och klockstapel – Restaurering 2010
Veronica Trygg
- 2012:27 Kulturmiljöer i Härjedalen – Kulturhistorisk utredning
Ove Hemmendorff
- 2012:28 Bräcke kyrka – Exteriör restaurering 2009–2010
Clara Nyström
- 2012:29 Klevberget – Kulturhistorisk karakterisering inför vindkraftspark, 2012
Amanda Jönsson
- 2012:30 kulturhistorisk förstudie avseende planerad vindkraftpark vid Storflöten
och Länstersjön i Ånge kommun
Amanda Jönsson
- 2012:31 Residenset i Östersund – Ombyggnad av kontorsdelar 2010
Clara Nyström
- 2012:32 Arkeologisk utredning inför planerad vindkraftpark vid Hocksjön
i Sollefteå kommun
Anders Hansson
- 2012:33 Arkeologisk utredning inför planerad vindkraftpark vid Mörttjärnberget
i Bräcke kommun
Anders Hansson
- 2012:34 Kalls kyrka – Restaurering av långhusets södra fasad, sakristia och kor, 2012
Julia Cronqvist
- 2012:35 Kalls kyrka – Restaurering av tornet, 2008
Julia Cronqvist

- 2012:36 Byggnad 33 – Ombyggnad 2011–2012
Julia Cronqvist
- 2012:37 Campus A4, byggnad 5 – Fasad- och takrestaurering, 2011–2012
Julia Cronqvist
- 2012:38 Campus A4, byggnad 9 – Omläggning och målning av skivtäckt plåttak, 2011–2012
Julia Cronqvist
- 2012:39 Medeltida bebyggelse – Kulturhistorisk landskapsanalys för Norrböle
Amanda Jönsson
- 2012:40 Medeltida bebyggelse – Härden i Krönavajje. Arkeologisk undersökning av fornlämning nr 626:3, Kall socken, 2009
Amanda Jönsson
- 2012:41 Medeltida bebyggelse – Gårdstomten i Norrböle. Arkeologisk förundersökning inom RAÄ nr 124:1, Bodsjö socken, 2009
Amanda Jönsson
- 2012:42 Medeltida bebyggelse – Röjningsröset i Norrböle. Arkeologisk undersökning av RAÄ nr 223, Bodsjö socken, 2009
Amanda Jönsson